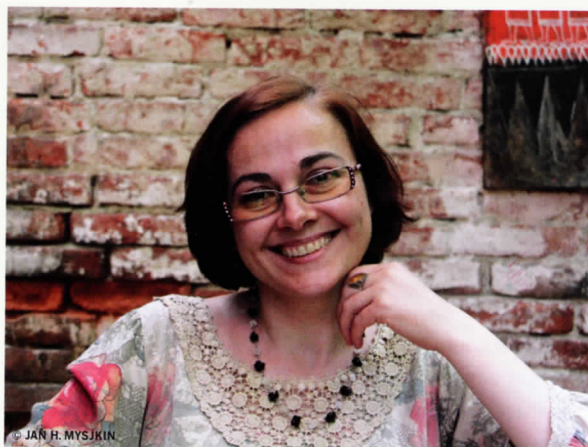

GEBONDEN VRIJE VORMEN

Onderstaande tekst werd geschreven als bijdrage aan een debat over de door de poëzie opgelegde formele en informele genreresticties tijdens het Poetry International Festival te Rotterdam op 18 juni 2011.

Het is een gemeenplaats dat gebonden vormen een grotere dwang opleggen en daarom een vuurdoop voor dichters zijn. Volgens die overtuiging is een dichter niet écht een dichter, zolang hij of zij de uitdaging van gebonden vormen niet aandurft. Daartegenover staat een andere gemeenplaats, namelijk dat vrije vormen meer speelruimte bieden om de innerlijke dichtmechanismen getrouwer weer te geven. Beide opvattingen zijn voortgekomen uit de canonieke kijk op de poëzie en karakteriseren hun respectieve historische achtergrond.

Poëzie werd lange tijd met muziek geassocieerd en dat is niet meer dan normaal, aangezien men geneigd is om poëzie als een loot van het muzikale genre te zien. Gebonden vormen als de cantilene of het rondeel danken hun bestaan aan de muzikale vormen waarin ze oorspronkelijk werden uitgevoerd. Zo ook kwam de elegie voort uit de lijkzang. Een ander voorbeeld van de band tussen poëzie en muziek is te vinden in de instrumentale begeleiding waarmee troubadours en trouvères hun voordracht ondersteunden. Het voorkomen van gebonden vormen was een teken geworden waarmee poëzie zich van proza onderscheidde – een distinctief teken

dat als zodanig tot ver in de negentiende eeuw voortleefde. Dichters als Aloysius Bertrand en Charles Baudelaire in Frankrijk of Walt Whitman en Stephen Crane in Amerika maakten zich los van de gevestigde poëziepatronen. Ze waagden zich in nieuwe uitdrukkingsgebieden die in beeld kwamen dankzij de verschuiving in de poëtische visie naar wereldlijke en alledaagse elementen.

De selectie van dergelijke elementen beantwoordde aan de nieuwe bekommernis om de spontaniteit van het concrete bestaan uit te drukken. Dat wil niet zeggen dat de werkelijkheid als zodanig werd gekopieerd; ze werd veeleer door een filter gehaald, die voor alles een innerlijk perspectief en een diepe gevoeligheid doorliet, ten nadele van formele elementen. De muzikale dimensie van de poëzie ging daardoor niet verloren, maar ontvouwde zich eerder op een intern niveau. Bijgevolg ontstond een innerlijk ritme dat een intiemere correspondentie tussen lexicale, visuele en affectieve elementen mogelijk maakte. Dan nog is dit nieuwe innerlijke ritme niet minder strikt dan de erkende gebonden vormen. De vrijheid van het 'vrije vers' werd ten onrechte opgevat als het opheffen van bindende regels. Een prozagedicht bestaat niet zonder dergelijke

regels, al zijn ze niet noodzakelijk formeel. Poëtische onderwerpen, bijvoorbeeld, kunnen net zo strikt zijn als vormdwang. Met terugwerkende kracht is het nogal rigide gamma van onderwerpen uit de portefeuille van de romantische dichters een duidelijk voorbeeld. Het canonieke beeld van wat in een bepaalde periode voor poëtische gevoeligheid doorgaat, kan op zijn beurt net zo beperkend blijken. We kunnen hier ook wijzen op de lichamelijke waarneming van intimiteit, schoonheid en dergelijke, die door de tijden heen zelf onderworpen zijn aan de wisselende smaak en mode. Ik heb het altijd opmerkelijk gevonden hoe de poëzie uit haar vormen groeit, zodat een eens loshangende jurk na enige tijd tot een dwangbuis wordt.

Paradoxaal genoeg bestaat er ook zoiets als de tirannie van de vrijheid in prozagedichten (in het Roemeens ook 'transitieve poëzie' genoemd). Een overdaad aan alledaagse elementen kan gemakkelijk tot irrelevantie leiden. Reflexmatig zijn toevlucht nemen tot knipplaatjes van de werkelijkheid, zoals het stereotype van de eenzame roker op straat, berooft het gedicht van zijn vitale aura.

Geen enkele kunstvorm is helemaal gespeend van bindende regels. Vrijheid bestaat uit de

Dichters in Blijdorp

XXXII

Je zit op een stoel te luisteren naar het gesnurk, dan komt de maan op als een wit masker over zijn gezicht. De gouache is op je vingers gedroogd. Hij smaakt naar honing. Zijn neusharen kietelen hem en hij vertrekt zijn gezicht in zijn slaap. Het zweet op de bovenlip, de buik zwelt en slinkt als een reddingsvest. En plotseling ben je niet meer bang. Voor de deur staat de grote, witte hond je op te wachten. Hij weet niet dat je geen bijzondere gave hebt en draagt je mee op zijn rug, terwijl de maan tegelijk met jullie vordert.

Doina Ioanid (Roemenië)

Poetry International Festival 2011

vertaling Jan H. Mysjkin

**Diergaarde
BLIJDORP**
rotterdam zoo

www.poetry.nl

manier waarop de dichter met die regels weet om te gaan. Een sonnet kan een waarachtig dichter een oneindige ruimte van vrijheid bieden. Neem bijvoorbeeld Sonnet 18 van William Shakespeare:

Shall I compare thee to a summer's day?
Thou art more lovely and more temperate:
Rough winds do shake the darling buds of May,
And summer's lease hath all too short a date:
Sometime too hot the eye of heaven shines,
And often is his gold complexion dimm'd;
And every fair from fair sometime declines,
By chance, or nature's changing course, untrimm'd;
But thy eternal summer shall not fade,
Nor lose possession of that fair thou owest;
Nor shall Death brag thou wander'st in his shade,
When in eternal lines to time thou growest;
So long as men can breathe, or eyes can see,
So long lives this, and this gives life to thee.

Bij het lezen hiervan krijg je het gevoel dat Shakespeare het ritme en het rijmpatroon uitvond terwijl hij het gedicht opschreef, en niet dat hij zijn ideeën in een vooraf bestaande mal probeerde in te passen. Laten we bij wijze van contrast even kijken naar het geversificeerde lofschrift dat de Schotse 'dichter en toneelschrijver' William McGonagall ter ere van Shakespeare schreef:

Immortal! William Shakespeare, there's none can you excel,
You have drawn out your characters remarkably well,
Which is delightful for to see enacted upon the stage
For instance, the love-sick Romeo, or Othello, in a rage;
His writings are a treasure, which the world cannot repay,
He was the greatest poet of the past or of the present day
Also the greatest dramatist, and is worthy of the name,
I'm afraid the world shall never look upon his like again.

Je voelt met je ellebogen aan welk een kwelling het voor die arme McGonagall is geweest om een paar geleende ideeën in een gebonden vorm te persen.

Prozagedichten lijken een grotere mate van vrijheid te verlenen, en toch zijn ook zij niet vrij van dwang. Als ik me aan het schrijven van een gedicht zet, weet ik dat ik niet aan een vast patroon moet voldoen, maar ik weet ook dat ik me aan eisen van andere aard moet houden, zoals persoonlijke ervaring, nood aan relevantie, het zoeken naar de juiste woorden, beelden en ritmen, het nastreven van het optimale register en de gepaste toon, terwijl gemeenplaatsen en clichés moeten worden vermeden. Bovendien moet een schrijver van nu worstelen om zijn of haar eigen stem te vinden in de hedendaagse vocale chaos. Het vinden van de eigen stem kan ontzettend dwingend zijn. Ik kan alleen maar hopen dat ik die stem heb gevonden en erin ben geslaagd in mijn gedichten aan de genoemde eisen te voldoen.